

Lena Hammar
010-473 51 77
Fredrik Malmberg
010-473 50 00

Till
Skolverket

Svar på remiss av Ämnesbetygsreformen

Inledning

SPSM ser i stort positivt på de förändrade skrivningarna i ämnesplanerna för de gymnasiegemensamma ämnena som Skolverket föreslår. SPSM anser att såväl examensmål, programmål som programstrukturer överlag är väl genomarbetade.

SPSM välkomnar att betygskriterier och mål blir mindre detaljerade. Det bidrar till att ge lärare större friutrymme att planera sin undervisning utifrån gruppens behov och göra bedömningar utifrån sin profession. SPSM välkomnar också att det centrala innehållet blir mer tydligt framskrivet för att ge vägledning när det gäller progression mellan nivåerna i ämnet. Det är positivt med ett större samband mellan kurserna där elevernas stödinsatser följer med mellan de olika nivåerna. SPSM bedömer att det bör gynna elever med funktionsnedsättning och skapa bättre förutsättningar för elevers fördjupade kunskaper i ett ämne.

SPSM har några kommentarer och synpunkter gällande vissa delar av förslagen, där SPSM ser behov av förändringar och justeringar för att ge likvärdiga förutsättningar, samt främja rätten till en inkluderande skola av hög kvalitet, för elever med funktionsnedsättning. SPSM kommer att fokusera remissvaret på de delar av förslagen där myndigheten har invändningar och synpunkter.

Generella kommentarer

SPSM instämmer i Skolverkets bedömning att det vore lämpligt att alla nivåbetyg rapporteras in, för att kunna analysera vad som påverkar att elever väljer eller inte väljer att läsa högre nivåer inom det valbara utrymmet, samt att detta behöver utredas vidare. För SPSM är det särskilt viktigt att kunna följa hur kursval och måluppfyllelse på de olika nivåerna korrelerar för elever med särskilt stöd.

Eftersom de ändringar som Skolverket föreslår ska säkerställa att ämnen och program är uppdaterade och relevanta, menar SPSM att det vore lämpligt att lägga in perspektiven *funktionalitet* och *funktionsrätt* i relevanta ämnesplaner. Det är viktigt att bredda perspektiven eftersom utsatthet och utanförskap fortfarande främst ses i relation till socioekonomi och etnicitet. Samtidigt är funktionalitet en

faktor som i stor utsträckning påverkar människors hälsa och levnadsvillkor inom flera samhällsområden. I folkhälsomyndighetens uppföljning av funktionshinderspolitiken visar resultaten alltså att personer med funktionsnedsättning genomgående rapporterar sämre livsvillkor, sämre levnadsvanor och sämre hälsa jämfört med personer som inte har en funktionsnedsättning.¹ Funktionsnedsättning är också tillsammans med etnicitet, den vanligaste diskrimineringsgrunden i anmälningar till DO. Anmälningarna gäller flera olika samhällsområden.²

SPSM menar att funktionsrättsperspektivet behöver bli vedertaget i utbildningen, så att kommande generationer får en ökad förståelse och kunskap när det gäller normer kring människors olikheter och förutsättningar. Detta ligger väl i linje med 1 kap. 4 - 5 §§ skollagen, skolans värdegrund och uppdrag, såsom de demokratiska aspekterna och det etiska perspektivet som skrivs fram i de allmänna delarna av läroplanerna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

I SPSM:s remissvar ger vi förslag på hur en sådan förändring skulle kunna se ut när det gäller ämnesplanen för Samhällskunskap, men myndigheten menar att detta perspektiv bör ses över generellt.

SPSM vill också i sammanhanget lyfta att det, utöver betygsreformen, behövs andra förändringar av gymnasieskolan, för att elever med funktionsnedsättning ska få likvärdiga förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen i gymnasieskolan. För att öka möjligheterna för fler elever att komma in på ett nationellt program, behöver förutsättningarna för antagning till nationella program ses över och förändras. Stödinsatserna i gymnasieskolan behöver förstärkas för att ge förbättrade möjligheter för elever med funktionsnedsättning att klara av gymnasieskolan. Gymnasieutbildningen behöver vara tillgänglig och kunna anpassas för att möta elevers olika förutsättningar.³

SPSM menar att Skolverket borde ha haft samråd eller samverkan med SPSM i förarbetet om ämnesbetygsreformen. SPSM har erfarenheter och kompetens att bidra med, för att tillse att innehåll i syftestexter, centralt innehåll, mål och betygskriterier synliggör ett funktionsrättsperspektiv som främjar alla elevers

¹ Folkhälsomyndigheten, 2016, Slutrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016”.

² Diskrimineringsombudsmannen Rapport 2022:2, *Statistik 2015–2021 Statistik över anmälningar som inkom till Diskrimineringsombudsmannen 2015–2021*.

³ Se SPSM:s GD:s debattartikel om detta i Altinget, publicerad 10 mars 2022, länk: <https://www.alinget.se/artikel/svik-inte-gymnasieelever-med-funktionsnedsattning>

förutsättningar för bildning och lärande. Det gäller även hur de olika programmens mål och strukturer bör vara utformade.

Gymnasiesärskolans program

SPSM ser med viss oro på att gymnasieskolans respektive gymnasiesärskolans yrkesprogram, programmål och examensmålen är så olika. Grundskolan och grundsärskolans har kursplaner och upplägg som har utformats för att efterlikna varandra, för att underlätta elevers möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. Detta underlättar också lärarens planering av undervisning utifrån två läroplaner i klassrummet.

SPSM erfar att många skolor visar ett stort intresse av samläsning, men för att klara det krävs planering och organisering. Som Skolverket konstaterar i en rapport om samläsning: ”Att ge förutsättningar för samläsning handlar bland annat om att huvudmannen och rektorn lyfter samläsning som önskvärt och att de undanröjer strukturella hinder.”⁴ För att underlätta samläsning är det enligt SPSM viktigt att yrkesprogrammen i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan efterliknar varandra i så stor utsträckning som möjligt. SPSM menar också att det är viktigt att programmålen inte fokuserar på att utveckla personliga egenskaper utan framför allt elevernas yrkeskunskaper.

När det gäller elever med funktionsnedsättningar visar forskning att de elever som undervisas i inkluderande lärmiljöer blir bättre rustade för vuxenlivet. I samma forskningsrapport från Forte lyfts också vikten av att öka förväntningarna på vad unga med funktionsnedsättning kan och vill.⁵

I Myndigheten för delaktighets rapport *Begränsade livsval* beskrivs att gymnasiesärskolans låga förväntningar på eleverna inte ger dem möjligheter eller incitament att utvecklas med arbete och självständighet i sikte. Intervjuade i rapporten beskriver att skolan, men också omgivningen i övrigt, i hög grad fokuserar på vad de inte kan.⁶

Inom gymnasiesärskolan finns inga nationella inriktningar. SPSM ser en risk för att de programfördjupningar som erbjuds inte utgår från arbetslivets behov utan istället utgår från vad skolan kan erbjuda. Yrkesprogrammen inom

⁴ Skolverket, 2017, Rapport 462 I mötet mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola - En rapport om samläsning

⁵ Forte, 2020, *Övergången från ung till vuxen för personer med funktionsnedsättning – en kartläggning av det vetenskapliga kunskapsläget.*

⁶ Myndigheten för delaktighet, 2020, *Begränsade livsval, Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning.*

gymnasiesärskolan spänner över stora yrkesområden eftersom de är blandningar mellan gymnasieskolans olika program. Om inriktningar införs även på gymnasiesärskolan blir utbildningarna mer tydliga för eleverna och yrkesutgångarna skulle bli mer relevanta och öka möjligheterna till en anställning. SPSM menar att detta är något som behöver ses över grundligt.

SPSM vill även lyfta fram jämställdhetsperspektivet, då även detta är ett område där det finns brister utifrån likvärdighet. Exempelvis finns, i en avhandling om gymnasiesärskolan och skolformens komplexitet, resultat som visar att kvinnliga och manliga elever redan under skoltiden bemöts och förbereds för ett liv i arbets- och samhällslivet på olika sätt, bland annat genom att lärares förväntningar på de kvinnliga eleverna skiljer sig från förväntningarna på de manliga. Studien visar även att männen på ett mer praktiskt sätt redan under skoltiden förbereds för ett arbete i större utsträckning än de kvinnliga eleverna.⁷

I en registerstudie gällande unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning lyfts att män har större chans till arbete efter skoltiden jämfört med kvinnor samt att kvinnor och män återfinns inom traditionellt könskodade yrkeskategorier.⁸

SPSM saknar att Skolverket i sin konsekvensanalys inte problematiserat dessa frågor, då exempelvis stora olikheter när det gäller yrkesprogrammen kan försvåra elevernas möjlighet till etablering på arbetsmarknaden.

Skolverket föreslår skrivningen ”samtliga inriktningar kan leda till fortsatta studier, till exempel på yrkeshögskola eller högskola” i examensmålen för samtliga yrkesprogram. SPSM anser att motsvarande text borde skrivas in på de yrkesförberedande programmen i gymnasiesärskolan ”Programmet ska även kunna leda till fortsatta studier, till exempel inom folkbildningen”. Idag finns denna skrivning i förslagen till program mål för Samhälle, natur och språk (SN) och Estetiska verksamheter (EV).

Inom samtliga program för gymnasiesärskolan finns hem- och konsumentkunskap med som fördjupningsämne. SPSM anser att även detta behöver ses över utifrån syftet med utbildningen.

⁷ Mineur, Therése, 2013, *Skolformens komplexitet: elevers erfarenheter av skolvardag och tillhörighet i gymnasiesärskolan*, Örebro universitet, Institutionen för hälsovetenskap och medicin.

⁸ J. Arvidsson, 2016, *Sysselsättning och social rättvisa En nationell registerstudie om 12 269 unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning*.

Gymnasiegemensamma ämnen

Idrott och hälsa

SPSM välkomnar att hälsobegreppet stärks och får ett eget mål i ämnesplanen. SPSM ser även positivt på att Skolverket gör bedömningen att ämnesplanen för ämnet idrott och hälsa ska utvecklas till att omfatta hälsa i en vidare mening.

SPSM vill särskilt betona intentionerna i FN:s konvention om barnets rättigheter och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning om att elever med funktionsnedsättning ska få likvärdiga förutsättningar till undervisning och utbildning och därmed också att kunna få ett rättvisande betyg.

Utifrån SPSM:s erfarenheter från specialpedagogisk rådgivning, är det tydligt att ämnet Idrott och hälsa under hela utbildningen upplevs som problematiskt för elever med funktionsnedsättning, då de kroppsliga förutsättningarna blir så tydligt exponerade. Detta är något som även Skolinspektionen lyft i myndighetens kvalitetsgranskningar i ämnet för årskurs 7-9 (2018)⁹ och för årskurs 4-6 (2012)¹⁰. Många elever med funktionsnedsättning känner sig utsatta och upplever sig inte ha likvärdiga förutsättningar när det gäller bedömning och betygssättning inom ämnet.¹¹

Utifrån ovanstående resonemang menar SPSM att ämnets syftestext behöver kompletteras, så att det framgår att utvecklingen av kroppsliga förmågor alltid relateras till *individens förutsättningar*. Att bedömningar sker utifrån individens förutsättningar är avgörande för att elever med funktionsnedsättningar ska kunna få ett rättvisande betyg.

Om begreppet ”goda rörelsekvantiteter” ersätts med ”ändamålsenliga rörelser” behövs det särskilt betonas att det innebär *ändamålsenliga, utifrån individens förutsättningar* och inte utifrån tävlingslogikens ideal. Det finns en stor risk att detta annars blir en tolkningsfråga¹² för läraren, och att det istället blir de kroppsliga förutsättningarna som blir bedömda och betygssatta, vilket kan innebära att elever med funktionsnedsättning missgynnas.

⁹ Skolinspektionen, 2018, Kvalitetsgranskning av ämnet idrott och hälsa i årskurs 7–9.

¹⁰ Skolinspektionen, 2012, Kvalitetsgranskning Rapport 2012:5 Idrott och hälsa i grundskolan Med lärandet i rörelse.

¹¹ Elevers upplevelser av orättvisa när det gäller bedömning och elevers perspektiv på ämnets utmärkande drag lyfts i M. Wikers avhandling, Karlstads universitet, 2017, *Det är live liksom - Elevers perspektiv på villkor och utmaningar i Idrott och Hälsa*.

¹² Se ”Tolkningsutrymme och undervisningspraktiska konsekvenser: En språklig analys av ämnesplaner för ämnet Idrott och hälsa” K. Lundin, S Linnér & K Schenker, 2021

I vissa betygskriterier synliggörs fysiska förmågor som utan ett förtydligande, riskerar att bibehålla en syn på den ideala kroppen och samtidigt bidra till fortsatt stigma runt personer med funktionsnedsättningar som icke fungerande (dysfunktion). Att bedömningar sker utifrån individens förutsättningar är av betydelse exempelvis avseende betygskriteriet ”Eleven anpassar med säkerhet *sina* rörelser ergonomiskt till olika situationer och krav”.

Enligt SPSM behöver dessa aspekter också belysas i kommentarmaterialet för ämnet, på motsvarande sätt som det gör i bedömningsstödet för ämnet idrott och hälsa för grundskolans årskurs 4-6.¹³

Matematik

SPSM förordar Skolverkets alternativa förslag, där matematikämnet delas upp i två ämnen. SPSM menar att det skulle kunna gynna en del elever med funktionsnedsättning. Som Skolverket nämner sjunker betygsstatistiken i takt med att eleverna läser ytterligare kurser. För exempelvis elever med matematiksvårigheter kan detta ha en negativ effekt på så sätt att en elev kanske väljer att inte prova på kurser på mer avancerad nivå, vilket kan ge meritpoäng och bättre förutsättningar i ansökan till högre studier. Genom ett uppdelat ämne kan den enskilda eleven läsa ytterligare poäng utan risk för att meritvärdet sjunker i lika stor utsträckning.

Samhällskunskap

Som SPSM påpekat i de generella kommentarerna menar vi att det är viktigt att funktionsrättsperspektivet blir mer närvarande i relevanta ämnesplaner, så att kommande generationer får en bättre förståelse för människors olikheter och förutsättningar. I ämnesplanen för samhällskunskap föreslår SPSM följande tillägg:

I det centrala innehållet för nivå 1a 1

”Individer, grupper och sociala strukturer – Identiteter och tillhörigheter i olika samhällen utifrån klass, genus, etnicitet och *funktionalitet*.”

I det centrala innehållet för nivå 1a2

¹³ Skolverket, 2014, bedömningsstöd Idrott och hälsa årskurs 4-6, s. 10.

”Individer, grupper och sociala strukturer - Sociala kategorier som klass, genus, etnicitet, och *funktionalitet* samt betydelsen av dessa för gemenskap och utanförskap i samhällen.”

I det centrala innehållet för nivå 1b

”Individer, grupper och sociala strukturer - Identiteter och tillhörigheter utifrån olika kategorier som klass, genus, etnicitet och *funktionalitet*.”

I det centrala innehållet för nivå 2

”Individer, grupper och sociala strukturer - Social stratifiering och dess påverkan på samhället, till exempel i relation till sammanhållning och tillitsfrågor. - Människors möjligheter och utmaningar utifrån varierande levnadsvillkor, till exempel i stad och på landsbygd, i samband med migration eller beroende på kön, *funktionalitet* respektive socioekonomisk bakgrund.”

Svenska och svenska som andraspråk

SPSM ser positivt på att Skolverket förtydligar vilket innehåll som är gemensamt, och vilka delar som skiljer sig åt, mellan ämnena svenska och svenska som andraspråk. Det är bra att ämnesplanen för ämnet svenska som andraspråk föreslås på ett tydligare och mer ändamålsenligt sätt svara mot behoven hos elever som befinner sig i andraspråksutveckling

SPSM menar att det fokus som läggs på *Kritisk läsning*, i ämnenas syfte, mål och centrala innehåll kan innebära utmaningar för elever med vissa funktionsnedsättningar. Det samma gäller ändringar i det centrala innehållet avseende förmågan att skriva väldisponerade texter som följer skriftspråkets normer för språkriktighet. Detta ställer höga krav på skolorna när det gäller att utveckla och tillgängliggöra undervisningen samt att ge tillgång till stöd utifrån elevers individuella förutsättningar och behov. SPSM menar att stöd och anpassningar i dessa delar är ett område som kan behöva behandlas särskilt i kommentarmaterialet till ämnet.

Examensmål

Synpunkter om gymnasiearbetet

Gällande examensmålen för yrkesprogrammen, föreslår Skolverket att ordet *självständigt* ska läggas till när det gäller gymnasiearbetet. I texten förklaras vad som avses, men SPSM anser inte att ordet självständigt överensstämmer med förklaringen. SPSM ser att det finns en risk att denna nya skrivning kan

missgynna elever med funktionsnedsättning och även misstolkas så att elever inte får den handledning eller det stöd som de är i behov av.

SPSM föreslår därför en ändrad skrivning som bättre överensstämmer med syftet och den förklarande texten i konsekvensutredningen. (s. 15) Det skulle exempelvis kunna uttryckas genom att använda att *”Arbetet ska utföras på ett sådant sätt att eleven själv eller tillsammans med andra planerar, genomför och utvärderar sin uppgift”*.

Denna skrivning får dock inte riskera att begränsa möjligheterna till de extra anpassningar och särskilda stöd som en elev kan behöva i undervisningen. Dessa ska självklart även gälla för gymnasiearbetet. Denna skrivning och syftet med skrivningen kan därför behöva förtydligas i ett stöd- eller kommentarmaterial för gymnasiearbetet.

I detta ärende har Annelie Westlund, Ann-Sofie Montelius, Eva Klubb Degsell, Eva-Lisa Andersson, Helen Slivka, Karina Johansson, Lennart Hansson varit sakkunniga. Föredragande har varit Lena Hammar. I den slutgiltiga handläggningen har även juristen Rebecka Pomerling deltagit.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Fredrik Malmberg

Generaldirektör